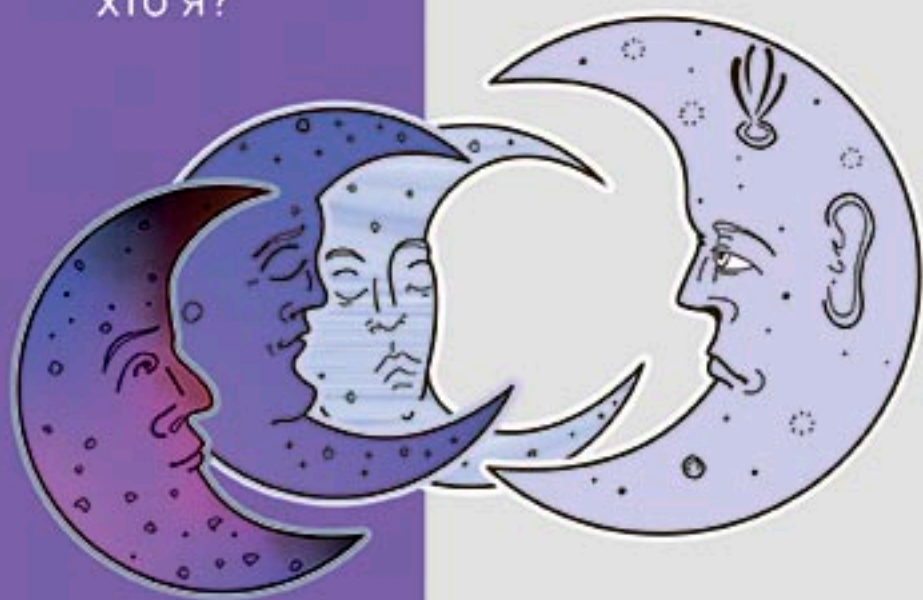

Арі Турунен

ІСТОРІЯ ПИХАТОСТІ

Як,
ви не знаєте,
хто я?

АРІ ТУРУНЕН

ІСТОРІЯ ПИХАТОСТІ

ЯК, ВИ НЕ ЗНАЄТЕ, ХТО Я?

Видання здійснено за фінансової підтримки
FILI – Finnish Literature Exchange

This work has been published with the financial assistance of
FILI – Finnish Literature Exchange

ARI TURUNEN

ETTEKÖ TE TIEDÄ,
KUKA MINÄ OLEN

YLIMIELISYYDEN
HISTORIAA

АРІ ТУРУНЕН

ІСТОРІЯ ПИХАТОСТІ

ЯК,
ВИ НЕ ЗНАЄТЕ,
ХТО Я?

З фінської переклала Ірина Малевич

Львів
Видавництво Анетти Антоненко

Київ
Ніка-Центр

2021

УДК 930.85:179.8

T86

Переклад з фінської *Ірини Малевич*

Турунен А.

T86 Історія пихатості. Як, ви не знаєте, хто я? / Арі Турунен ; пер. з фінськ. І. Малевич. – Львів : Видавництво Анетти Антоненко ; Київ : Ніка-Центр, 2021. – 192 с.

ISBN 978-617-7654-62-8 (Видавництво Анетти Антоненко)

ISBN 978-966-521-760-2 (Ніка-Центр)

Пихатість – це завжди хибна оцінка. Чи оцінюємо ми інших за зовнішнім виглядом або якоюсь визначальною рисою? Чи цікавить нас лише їхня професія, освіта або соціальний статус? Пихатість – найдаремніше з усіх наших почуттів. Історія свідчить, що зарозумілість зазвичай породжувала війни, катастрофи, ненависть та болючі невдачі. Хоча людина підкорила космос і розшифрувала свої генетичні карти, проте з часів полювання на мамонтів не надто просунулася у взаємодії між людьми: має значення лише те, як щось виглядає, а не те, чим воно є.

Фінський письменник і дослідник Арі Турунен намагається з'ясувати, чому пихата і зневажлива поведінка така звична для нас і як впоратись з цим геть негативним проявом.

Для широкого кола читачів.

УДК 930.85:179.8

В оформленні обкладинки
використано малюнок *Олександри Самоїленко*

ISBN 978-617-7654-62-8 (Видавництво
Анетти Антоненко)

ISBN 978-966-521-760-2 (Ніка-Центр)

Original title: ETTEKÖ TE TIEDÄ, KUKA MINÄ
OLEN. Ylimielisyyden historiaa

Copyright © Ari Turunen 2021

Work was first published by Atena Kustannus,
Finland, in 2011

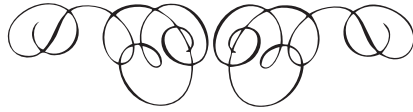
Published by agreement with Kontext Agency

© Переклад. І. Малевич, 2021

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2021

© «Ніка-Центр», 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА АВТОРА 7

ВСТУП 9

Кожен міф, незалежно від культури, застерігає від гордині.

I ПОТЬМАРЕННЯ РОЗУМУ..... 15

Здорова впевненість у собі легко переростає в хвору пихатість, яка часто передбачає вербальне насильство та цькування інших.

Цькування в школі і на роботі..... 24

Ненаситний дух конкуренції..... 34

II ЕГО..... 43

Переконані у власній величі особи рідко терплять критику або визнають свої помилки. Натомість вони легко применшують те, чого не знають.

Глухуватість..... 49

Безпомилковість 56

Применшення 67

Заперечення 70

III ПУП ЗЕМЛІ 77

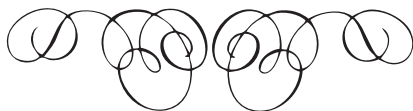
Коли світ крутиться довкола тебе, чужі звичаї та мови викликають роздратування.

Міфи про власну винайшованість..... 85

Політика чолобиття 89

Зневага до сусідів	93
Глузування над вимовою.....	101
IV КРАЩІ ЛЮДИ.....	107
<i>У суспільствах завжди існували «кращі люди», які, на їхню думку, мали право на владу. Вони зневажали бідних і представників меншин.</i>	
Право сильнішого.....	115
Еміграція талановитих меншин.....	129
V МОНОПОЛІЯ	135
<i>Монополія завжди сприяє корупції. Коли монополія триває надто довго, досягнення починають уважатися само собою зрозумілими.</i>	
Монополія моральності.....	136
Злет, зазнайство і занепад Піренейського півострова	139
Британська монополія на торгівлю	142
Компанія Enron	146
Володарі Всесвіту	150
Das Auto	158
VI МИСТЕЦТВО СМИРЕННЯ.....	163
<i>В останньому розділі ми наводимо історії успіху тих, у кого не потьмарився розум.</i>	
Успіх – це удача	166
Успіх – це гуманізм.....	168
Успіх – це толерантність	171
Успіх – це повага до знань.....	174
ЛІТЕРАТУРА	181
ПОКАЖЧИК ІМЕН	187

ПЕРЕДМОВА АВТОРА

Вітаю! Ви тримаєте в руках четверте, оновлене, видання моєї книжки. Вона не втрачає актуальності, і це лякає. Вона містить велику мудрість і водночас розважає. Успіх книжки вдома і за кордоном аж ніяк не став для мене несподіванкою. Це, очевидно, найкраща книжка, яку ви коли-небудь читали. Вона наповнить ваш буденний вечір натхненням і розворушить ваші закостенілі уявлення про окремі культури і світ загалом.

Я, як і багато інших людей, занадто високої думки про себе.

Коли мені було 16 і я сказав своєму дідусеві, що вже багато чого знаю про життя, він ураз перемінився на лиці та почастував мене потиличником так рутинно, як тільки може це зробити колишній торговець, комуніст і почесний голова клубу анонімних алкоголіків міста Гельсінкі: «Синку, ти не знаєш про життя нічогісінько». Сибір учить — а чи дійсно це так? Чи змінився я з роками? Чи розважливо я спілкуюся з батьками? Чи слухаюся їх? Отож-бо й воно. Пихатість не знає віку.

Важко усвідомити власну обмеженість, утім ще важче — її прийняти. Поради інших людей дратують. Мало хто з нас не спростовуватиме результати різноманітних психотестів наших творчих і розумових здібностей. Прийняття зворотного зв'язку складно дається як старим, так і молодим.

Пихатість — це завжди хибна оцінка. Скільки з нас оцінює інших за зовнішнім виглядом або якоюсь визначальною

рисую? Скільки з нас робить висновки щодо інших на основі їхньої професії, освіти або соціального статусу? Скільки навіть не вітається?

Хоча людина висадилася на Місяць і розшифрувала свої генетичні карти, взаємодія між людьми не надто просунулася з тих часів, коли ми полювали на мамонтів. Пихатість – найдаремніше з усіх наших почуттів. Історія свідчить про те, що зарозумілість зазвичай не породжувала нічого іншого, крім воєн, катастроф, ненависті і болючих невдач, від яких потерпала й сама зарозуміла людина. Ця книжка намагається кинути світло на те, чому зарозуміла і зневажлива поведінка така звична для нас і чи можна чимось цьому зарадити.

Тренто, 17.11.2015

Арі Турунен

ВСТУП

Найнебезпечніше, що може трапитися з людиною, — це коли вона, засліплена власним успіхом, потрапляє під владу пихатості та починає дорівнювати себе до богів.

Римський інженер Секст Юлій Фронтін, що жив у першому столітті, стверджував, що всі винаходи вже давним-давно зроблені й нічого нового і революційного більше не винайти. Тому, хто заявляє щось подібне, необхідно бути таким же непохитним і незламним у своїх позиціях, як фінський фундамент. Якби Юлій був живий, він неодмінно досі дотримувався би своїх поглядів. Сидячи у своїй вежі зі слонової кістки, він посміявся би над комп'ютерами та супутниковою передачею даних і поглузував би з важливості антибіотиків для боротьби з хворобами.

Чи багато хто з нас думає, як Юлій, що наша здатність оцінювати завжди на висоті і що нам ніколи не варто змінювати свої погляди? Ми знаємо, що таке хороший смак, яка освіта для наших дітей найкраща і яка політична партія дійсно правильна. Цими знаннями особливо приємно ділитися з молоддю. Утім інших вони дратують, натомість власна впевненість, звичайно ж, є ознакою твердості характеру.

Цю книжку також можна вважати зарозумілою. Хто я такий, щоб судити спроби і помилки інших? Пихатість є рисою, яка час від часу турбує кожного. Зарозуміло стверджувати, що ніколи не був зарозумілим. Ця позиція була осмислена ще у давнину й утілена в епосах, міфах і трагедіях багатьох культур.

Третя руна «Калевали», фінського національного епосу епохи вікінгів, нагадує сцену зустрічі двох альфа-самців — домінуючого і того, який кидає йому виклик, — на такому собі переповненому тестостероном семінарі дизайнерів або в

черзі до кіоску з хот-догами. Молодий Йоукагайнен заздрить старому Вяйнямейнену, оскільки подекують, що той співає найкращі пісні та знає більше за інших. Хоча батьки попереджають свого юного сина, щоб той не мірявся з кращим за нього, Йоукагайнен не слухає їхньої поради. Він стверджує, що знає більше, ніж будь-хто: «Добре батенько все знає, але мати знає краще, знаю ж я за всіх найкраще»*.

Коли Йоукагайнен і Вяйнямейнен зустрічаються, Йоукагайнен навіть не впізнає Вяйнямейнена. Типовий симптом пихатості. Він викликає Вяйнямейнена помірятися з ним знаннями. Коли Вяйнямейнен питає, що Йоукагайнен знає, той починає перелічувати. Вяйнямейнен веселиться, коли чує розповідь Йоукагайнена про те, як той був присутній під час створення світу. Йоукагайнен нервує і викликає старшого суперника на двобій. Вяйнямейнен намагається уникнути бою, але марно — Йоукагайнен погрожує своїм співом обернути таких, як Вяйнямейнен, боягузів на свиней і кинути у стайню. Усьому є своя межа. Вяйнямейнен неабияк гнівається на таку пихатість, унаслідок чого «сколихнулися озера, затрусилась гори з міддю, здригнулося каміння, зі скелі скеля вниз котилась і трошилися бескети». Старий дід своїм співом заганяє Йоукагайнена у болото і тому вдається виблагати собі помилування, лише пообіцявши віддати за Вяйнямейнена свою сестру.

Історія про болотисті фінські землі має стару як світ міфічну канву, де зарозуміла поведінка отримує заслужене покарання. Міфи різних культур по своїй суті є повчальними історіями-попередженнями про людську пихатість, тупість, брехливість і передусім зарозумілість. Античні трагедії про Одисея, який проклинає бога моря Посейдона, і Едіпа, який п'яніє від влади, мають схожу канву. Здорова самовпевненість легко переростає в хвору гоноровитість. Успіх годую

* Тут і далі переклад уривків із «Калевали» Є. Тимченка. (Тут і далі — прим. перекл.)

сам себе, і багато хто потрапляє під дію його чарів, що часто призводить до катастрофи. На думку людей античності, для пересічної особи ніщо не було настільки небезпечним, як, будучи засліпленою власним успіхом, потрапити під владу *гібрису*, тобто пихатості, і дорівняти себе до богів. Це свідчило про безсоромну віру в себе й ігнорування власних меж у всесвіті, за порядок в якому відповідали боги. Хворий на гібрис вірить, що йому під силу геть усе що завгодно. Самовпевненість, яка ллється через край, спонукає його тлумачити те, що відбувається, неправильно і давати хибні оцінки. Врешті він цілком передбачувано й заслужено зустрічає богиню помсти Немезиду.

Пихатість цікавила Вільяма Шекспіра, у його трагедіях часто йдеться про спричинені владою руйнування і страждання. Одна з найвідоміших розповідає про короля, який жив у XI столітті в Шотландії і забрав трон у двоюрідного брата Дункана. «Макбет» — трагічна історія короля, засліпленого владою. Макбет безсоромно користується своєю владою і нікому не довіряє. Страх помсти штовхає його на все нові злочини. Врешті піддані скидають його з трону.

Історик Барбара Такман виокремлює чотири типи поведінки, які призводять до розлучень, звільнень, воєн і катастроф. Перша — тиранічна поведінка: вона зазвичай виявляється на робочих місцях і за обіднім столом. Друга — безмірне честолобство. Третя — декаданс і байдужість, які приходять із владою, прикладом чого є занепад Римської імперії. Четверта — протиприродна впертість: намагання діяти всупереч власним інтересам. Чому люди продовжують займатися браконьєрством, хоча знають, що тунець і тріска зникають зі Світового океану? Чому знищують дощові ліси, хоча всім добре відомо, як ганебно це впливає на світовий клімат?

У цій книжці я описую історичні моменти, коли зрушення трапилося внаслідок чогось смішного і на перший погляд малозначного. Я шукаю катастрофічні поворотні *моменти*

зарозумілості, які так чи інакше змінили світ. Таким моментом може бути недооцінка обставин, перебільшення своєї надзвичайності, культурна самовдоволеність або зумовлене монопольним становищем самодурство. У цих ситуаціях напруга доходить до краю, і врешті зарозумілого вчинку або слова достатньо для злomu структури. Спалахують революції, очищується повітря і знову починає діяти мораль — до наступного злomu...

I

ПОТЬМАРЕННЯ РОЗУМУ

*У цьому розділі ми розповімо, чому
Александр Великий волів, аби інші падали
перед ним ниць, як із великих амбіцій
виник парламент і чому Отто фон Бісмарк
провів двадцять дуелей.*

Потьмарення розуму – це хімічний процес, який містить певну нотку драматизму. Александр Великий завоював усю Центральну Азію, і це, звісна річ, було для нього забагато. Уже в Єгипті Александр об’явив себе сином бога Амона і спробував змусити своїх бойових товаришів йому поклонятися.

Завойовники зазвичай роблять усе, що заманеться, але все має свою межу. Александр нападпитку спалив перську столицю Персеполь і вбив воєначальника Кліта, бо той вихваляв батька Александра Філіпа більше за самого Александра. Відтак у Александра розвинулась алергія на різноманітні порівняння і критику.

Александрового придворного історика Каллісфена спіткала така сама доля, як і Кліта. Коли Александр намагався впровадити перську форму вітання царів, *проскинезу*, його піддані переконалися, що в нього остаточно потьмарився розум. Глибокий уклін перед царем, що був частиною вітання, для македонських і грецьких воїнів був цілковито неприйнятним, бо вони звикли кланятися таким чином лише богам. Каллісфен не погодився вітати Александра як бога.

Дехто ставить себе врівень із богами і навіть вище. У 1966 році на піку своєї слави Джон Леннон заявив, що християнство має піти. Християнство зникне і зсохнеться. «Я маю рацію», – заявив він і продовжив: «Майбутнє доведе, що я маю рацію». Після цього він сказав свою знамениту фразу: «Тепер ми популярніші, ніж Ісус». Американські радіостанції почали бойкотувати Beatles і організували публічне

спалення платівок. Посипалися смертельні погрози. Джон Леннон попросив вибачення, але це не припинило потік листів ненависті. На концерті у Бостоні для захисту гурту знадобилося понад 400 поліцейських і охоронців.

Леннон мав іронічну вдачу, але його заява про більшу за бога популярність Beatles є наочним прикладом цілковитої відсутності почуття міри, яка приходить з успіхом. Тоді й жаби з рота з легкістю вистрибують. Від успіху розум може потьмаритись у будь-кого. Після четвертого кухля навіть видавець цієї книжки зізнався, що після кількох успішних кампаній з продажу він прийняв низку невдалих видавничих рішень.

На позначення цього явища існує спеціальний термін «хвороба перемоги». Його вперше використали під час Другої світової війни. Японці захворіли на хворобу перемоги, коли в 1937 році їм вдалося перемогти Китай. Сп'янілі від перемоги, у 1941 році вони напали на Перл-Гарбор. Після цього японці одну за одною вигравали битви на Тихому океані й у Південно-Східній Азії. Завдяки цим перемогам японцям не забракло сміливості розширити територію оборони, що, утім, обернулося значними труднощами. Хвороба сягнула свого піку у битві за Мідвей у 1942 році, в якій Японія зазнала нищівної поразки.

Успіх часто важко дається морально, що підтверджує манія величі Александра Великого. До симптомів хвороби належать перебільшена віра пацієнта у власну значимість і його переконаність у тому, що лише обрані люди здатні оцінити його геніальність. Для пацієнта кожен новий контакт — це тягар, поки не буде доведено зворотне. Галілео Галілей не обов'язково був таким мучеником науки, яким його пам'ятає історія. Він не був терпимим і не зносив тупості навколо. Папа розгнівався, бо припустив, що Галілей списав з нього персонажа, якого в книжці про сонячну систему назвав Сімпліцієм. Той Сімпліцій ставить дитячі запитання, на які Галілей по-батьківськи відповідає. Філософ

Людвіг Вітгенштайн уважав дискусії зі своїми віденськими колегами нестерпними, бо група була простацькою і вдягалася без почуття стилю. Вітгенштайн злився й інколи навіть кричав, коли стикався з проявами тупості. Бертран Рассел, який у 1950 році отримав Нобелівську премію, розповів своїй коханці, що коли він спілкується з пересічними людьми, то відчувається, ніби говорить «мовою немовлят». Американський фізик Маррі Гелл-Манн, який винайшов елементарні частинки матерії, тобто кварки, у 1969 році отримав Нобелівську премію. «Якщо я побачив далі, ніж інші, то це тому, що мене оточують карлики», — «скромно» заявив Гелл-Манн.

Про сноба кажуть, що він соромиться своєї бідної матері. У британських університетах для студентів, які не мали аристократичного походження, робили примітку *s(ine) nob(ilitate)* — незнатного походження. Коли в XIX столітті королівська влада ослабла, одягнені в університетські блейзери сноби прагнули і далі наслідувати придворне життя і виділятися з простого люду. Бундючність часто є способом людей, суспільний статус яких виріс, заново заякоритись у своєму оточенні. У такому разі забувають про вплив фортуни на власний успіх. Про старих друзів і місце, звідки родом. Вдячність розчиняється, як сльози на дощі. Натомість починають наслідувати найгірші риси поведінки вищих суспільних верств.

Коли від успіху потьмарюється розум, це виявляється у позбавлених смаку вимогах. Узяти, наприклад, усе більш вигадливі райдери артистів. Пред'являти їх почав хеві-метал-гурт Van Halen. Досягнувши певного успіху, гурт почав вимагати, щоб у гримерці на них чекала цукерниця з M&M's, але з додатковою умовою: серед цукерок не мало бути коричневих. У договорі окремо зазначалося, що в зоні сцени не повинно бути жодної коричневої цукерки, інакше виступ може бути скасовано. Баррі Манілов своєю чергою

Кінець безкоштовного уривку.
Щоби читати далі, придбайте,
будь ласка, повну версію книги.